
Josef Hlávka - 100 let od úmrtí

Josef Hlávka – 100 let od úmrtí

V početné plejádě vynikajících osobností české společnosti a kulturního života 19. století vyniká v mnoha ohledech Josef Hlávka, jehož život lze vyprávět jako pohádku o pracovitosti, úspěchu a velkorysosti.

Narodil se 15. února 1831 v Přešticích. Jeho otec byl státním úředníkem a v letech 1824–31 přeštickým purkmistrem, později působil jako úředník v Klatovech, Kolíně, Roudnici, Říčanech a posléze v Humpolci. U Josefa Hlávky se již v dětství projevil mimořádný kreslířský talent. Častými náměty jeho kreseb byly hrady, zámky a kostely jeho rodného kraje. I pozdější kresby, především jeho náčrtníky z cest, dokládají vsutku mimořádnou uměleckou citlivost a zároveň až fascinující perfekcionistickou přesnost.

V roce 1847 začal Josef Hlávka studovat pozemní inženýrství na pražském polytechnickém ústavu. Po absolvování s vyznamenáním pokračoval ve studiu architektury na vídeňské akademii ve škole prof. Friedricha von Schmidta v letech 1851–1854. Protože mírně řečeno nebyl majetný, začal při studiu pracovat ve velké stavební firmě českého podnikatele Františka Šebka. Získal tak praktické zkušenosti a schopnosti k provádění staveb; tohoto umu v dalších letech bohatě využil. I ve Vídni byl Hlávka vynikajícím studentem. Dne 26. ledna 1854 mu byla udělena státní cena za nejlepší práci posluchače akademie. Po ukončení studia pracoval dále v Šebkově stavební kanceláři.

František Šebek byl z těch vídeňských Čechů, kteří dosáhli mimořádného společenského i ekonomického úspěchu v hlavním městě říše, a zůstávali přitom uvědomělými vlastenci. Organizoval společenský život Čechů ve Vídni a zajišťoval vzdělávání českých řemeslníků, živnostníků i techniků ve škole, kterou ve svém vídeňském domě založil v roce 1850 a kde i Hlávka nějakou dobu učil. V letech 1854–1856 pracoval Hlávka také pro architekta Heinricha Ferstela, kterému pomáhal s vypracováním soutěžních návrhů dostavby rakouské banky, novostavby burzy a Votivního kostela, tří mimořádných architektur, které měly v šestém desetiletí 19. století ve Vídni přímo slohotvorný význam. Současně mladý Hlávka vypracoval návrh do první soutěže na stavbu Národního divadla v Praze, který získal třetí cenu, přičemž ta první nebyla udělena. Se stavbou divadla bylo však započato až po druhé soutěži z roku 1866.

V březnu 1856 získal nadějný architekt dvouleté státní cestovní stipendium, které mělo v Rakousku obdobný význam jako tzv. římské ceny pařížské akademie. Bylo určeno výjimečně nadaným mladým umělcům a roku 1858 bylo Hlávkovu prodlouženo ještě o jeden rok. Tisíce kreseb a studií historických architektur, které vytvořil při cestách v Itálii, Řecku, Francii, Anglii a Německu, nás dodnes okouzlují jak uměleckou suverenitou, tak dokumentárním bohatstvím. Pro Hlávku byly zdrojem poznání i inspirace a je doloženo, že je ochotně zapůjčoval jako studijní materiál dalším zájemcům. V listopadu 1858 se zúčastnil soutěže na stavbu průčelí kostela Santa Maria del Fiore ve Florencii, kde v konkurenci 93 vesměs daleko zkušenějších architektů získal čestnou cenu.

Po návratu ze studijních cest měl nastoupit do státní služby ve Vídni, avšak v roce 1860 zde pro něj žádné místo nebylo. Ministerstvo kultury a vyučování mu dává možnost ročního suplování za profesora Eduarda van der Nüll na architektonické škole vídeňské akademie. Hlávka přijímá, ale jako velmi praktický člověk ví, že toto provizorium není žádným řešením. Skládá proto stavitelské zkoušky a v červnu 1860 získává koncesi k provádění staveb. Současně mu jeho někdejší zaměstnavatel František Šebek, odcházející na odpočinek, přenechává celý svůj zavedený a prosperující stavební podnik. Třicetiletý Hlávka začíná ohromnou podnikatelskou činností, která trvala patnáct let a přinesla mu mimořádné bohatství.

Dle vlastních projektů i dle návrhů jiných architektů realizoval Hlávka přes sto staveb, z nichž některé byly velmi rozsáhlé a umělecky náročné. Prováděl vynikající projekty svého někdejšího učitele a celoživotního přítele Friedricha von Schmidta (kostel lazaristů P. Marie, gymnázium na Beethovenově náměstí a kostel sv. Othmara na Landstrasse) i stavby Theophila Hansena na vídeňské okružní třídě a především komplikovanou a náročnou stavbu vídeňské Opery dle projektu Eduarda van der Nüll a Augusta Siccarda von Siccardsburg. Po dokončení v roce 1869 byli projektanti ostře kritizováni (van der Nüll na to reagoval sebevraždou a Siccard zemřel na infarkt), zatímco technický a podnikatelský Hlávkův výkon byl všeobecně vysoce chválen. Současně postavil Hlávka ve Vídni několik desítek činžovních domů, z nich část ve vlastní režii. Pro tyto stavby je příznačná technická solidnost a zároveň maximální výnosnost. Za své zásluhy o budování města Vídně byl v roce 1865 jmenován jeho čestným měšťanem; stavěl však i na rakouském venkově.

Největší umělecký projekt realizoval Hlávka daleko od Vídně. V roce 1860 ho vyzval Alexander von Helfert – další významný vídeňský Čech – k vypracování projektu rezidence řecko-pravoslavného biskupství v Černovicích. Hlávka se připravil studiem historické architektury v Bukovině, které shrnul i do zajímavé historické práce publikované roku 1861. Zájemem o regionální uměleckou tradici představoval Hlávka zvláštního prostředníka mezi romantickým a pozdním historismem. Projekt černovického biskupství však není nápodobou místní středověké architektury, ale spíše variantou byzantinizující linie pozdního vídeňského romantismu. Projekt biskupství a semináře se dvěma kostely, využívaný dnes černovickou univerzitou, získal druhou cenu na světové výstavě v Paříži v roce 1867. Areál byl budován až do roku 1882. V roce 1868 byl pak Hlávka za svou činnost vyznamenán řádem císaře Františka Josefa a roku 1870 oceněn zlatou medailí pro umění a vědu. V následujících letech získal celou řadu dalších vyznamenání.

Velkou stavbu Zemské porodnice v Praze, kterou Hlávka navrhl v roce 1863, prováděla stavební firma jeho někdejšího žáka Čeňka Gregora. Stavba náročné výtvarné koncepce je zároveň dodnes výborně fungujícím nemocničním zařízením.

Jak je patrné, Hlávka pracoval až příliš. Vyčerpal svůj organismus tak, že roku 1869 náhle ochrml na obě nohy. Několik let řídil svou firmu z pojezdného vozíku, ale protože se jeho stav nelepšil, vrátil v roce 1873 stavitelskou koncesi a pověřil spolupracovníky likvidační projekční kancelář.

Finančně skvěle zajištěn, rozhodl se pro život bohatého soukromníka. Již dříve koupil tři kilometry od rodných Přeštic panství Lužany a zámek se mu nyní stal domovem. Pobýval i ve Vídni, v Praze a mnohých lázních. Léta léčby posléze vedla k úplnému uzdravení v roce 1880. K podnikatelské praxi se Hlávka již nevrátil. V devátém desetiletí 19. století ještě nechal vybudovat výnosné Hlávkovy domy na Novém Městě pražském a přestavěl své lužanské sídlo tak, aby zde mohl pohodlně hostit své četné přátele. Hlavní životní náplní se mu však stala podpora české vědy a umění v řadě mecenášských akcí. K tomuto účelu posléze obrátil celý svůj ohromný majetek. Mecenáš, který bohatě fundoval celou řadu institucí, a odborník, který bezplatně působil v mnoha odborných komisích a grémiích v Praze i Vídni, žil velmi střídmě až prostě. Za své zásluhy o českou vzdělanost a kulturu byl na sklonku života oceněn čestnými doktoráty (Jagellonské univerzity v Krakově a Českého vysokého učení technického). Rok před smrtí, 25. února 1907, byl pak jmenován čestným měšťanem hlavního města Prahy a v listopadu téhož roku dekorován Velkokřížem řádu císaře Františka Josefa.

Prof. PhDr. Mojmír Horyna